

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 415

Ubezpieczenia wobec wyzwań XXI wieku

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Jadwiga Marcinek
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Justyna Mroczkowska
Łamanie: Agata Wiszniowska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-571-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Maria Balcerowicz-Szkutnik, Włodzimierz Szkutnik: Problemy ubezpieczeń społecznych i emerytalnych w Federacji Rosyjskiej / Social and pension insurance problem in Russian Federation	11
Teresa H. Bednarczyk: Mikroubezpieczenia – innowacja produktowa czy powrót do korzeni? / Microinsurance – product innovation or return to the roots?.....	23
Barbara Cieślik: UBI zamiast czy obok SBM? / UBI together with or instead of BMS?.....	33
Roman Garbiec: Financial Effects of Social Security System Reforms in Selected Countries of the European Community / Efekty finansowe reform publicznych systemów ubezpieczeń społecznych w wybranych państwach Unii Europejskiej	42
Aleksandra Hęcka, Krzysztof Łyskawa: Ubezpieczenia zagrożeń środowiskowych w gospodarstwie rolnym / Insurance of environmental risk in agricultural entity.....	55
Marietta Janowicz-Lomott, Krzysztof Łyskawa: <i>Underwriting</i> i polityka lokacyjna zakładów ubezpieczeń w kształtowaniu taryf na rynku ubezpieczeń majątkowych / Underwriting and investment policy of insurances companies in creating rates on the market of property insurance.....	68
Maria Kiedrowska: Ryzyko badania sprawozdania finansowego zakładu ubezpieczeń / Insurance company financial statement audit risk	83
Bożena Kołosowska, Angelika Kuligowska: Praktyczne stosowanie triggerów na przykładzie ubezpieczenia gminy / Practical application triggers on the example of municipalities insurance	94
Rafał Komorowski, Katarzyna Kubiszewska: Islamic Takaful: Has it successfully substituted conventional insurance? / Islamic Takaful: czy skutecznie zastąpił ubezpieczenia komercyjne?.....	104
Lech Kujawski, Agnieszka Pobłocka: Oszacowanie rezerwy IBNR bayesowskim modelem <i>chain ladder</i> w ubezpieczeniach majątkowych / Bayesian methods for calculation the best estimate of IBNR technical provision in non-life insurance	115
Agnieszka Kurdyś-Kujawska: Motywy zakupu dobrowolnych ubezpieczeń przez rolników Pomorza Środkowego / The motives of purchase voluntary insurances by farmers of the Middle Pomerania	124

Robert Kurek: Nadzór nad globalnie działającymi zakładami ubezpieczeń – wymogi kapitałowe / Supervision over the globally functioning insurance institutions – capital requirements	134
Sergiusz Lenhardt: Perspektywy dla rynku ubezpieczeń samochodów zabytkowych w Polsce / Perspectives for the classic cars insurance market in Poland	143
Jerzy Łańcucki: Mechanizm nadzoru nad grupą ubezpieczeniową w nowych regulacjach unijnych / Mechanism of insurance group supervision in new EU regulations	152
Beata Nowotarska-Romaniak: The marketing meaning of customers as users of insurance services / Marketingowe znaczenie klientów jako użytkowników usług ubezpieczeniowych	163
Sylvia Pieńkowska-Kamieniecka: Partycypacja osób młodych w dodatkowym systemie emerytalnym / The participation of young people in the additional pension scheme	171
Piotr Pisarewicz: Wynagrodzenia z tytułu sprzedaży ubezpieczeń jako wyznacznik strategii rozwoju banków opartych na modelu współpracy z zakładami ubezpieczeń / Insurance commissions as a determinant of banks' strategies based on co-operation with an insurance companies.....	182
Agnieszka Przybylska-Mazur: Wybrana metoda oszacowania ryzyka rachunków zdrowia / Selected method of estimating the risk of health accounts.....	194
Paweł Rozumek: Instrumenty zarządzania ryzykiem katastroficznym i niekatastroficznym w rolnictwie – analiza porównawcza ubezpieczeń tradycyjnych i indeksowych / Catastrophic and non-catastrophic risk management tools in agriculture – comparative analysis of traditional and index insurances	203
Ewa Spigarska: Bilans zakładów ubezpieczeń na potrzeby wymogów wypłacalności i do celów statutowych – podobieństwa i różnice / Balance sheet of insurance companies for solvency requirements and for statutory purposes – similarities and differences.....	214
Grzegorz Strupczewski: Identyfikacja kluczowych determinant zakupu dotowanego ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich / Identification of the key determinants of subsidized crop and livestock insurance purchase.....	225
Waldemar Truszkiewicz: Medyczna ocena następstw szkody osobowej w roszczeniach odszkodowawczych – wielowymiarowy, nowoczesny System HBT (Human Body Trauma) Index w miejsce jednowymiarowej tabeli ZUS / Replacement of one-dimensional ZUS (Social Insurance Institute) table with a multidimensional, advanced HBT (Human Body Trauma) system in Medical valuation of consequences of injuries on the person in compensation claims	241

Tatiana Verezubova: Rodzaje ubezpieczeń w strategii finansowej zakładów ubezpieczeniowych rekomendowane na podstawie analizy ryzyka i rentowności – metodologia wyboru / The method of selection of preferential insurance forms based on risk analysis and profitability in financial strategy of insurance companies.....	250
Alicja Wolny-Dominiak, Stanisław Wanat: Taryfikacja <i>a priori</i> z wykorzystaniem kopuli / On the use of copula in ratemaking	258

Wstęp

Ubezpieczenie jako urządzenie gospodarcze funkcjonuje od bardzo dawna. We współczesnych czasach w wielu krajach w ramach rynków finansowych działają rozwinięte w różnym stopniu rynki ubezpieczeniowe. Ryzyko, które towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów i które dało początek zorganizowania instytucji ubezpieczenia, występuje ciągle i jednocześnie na skutek rozwoju cywilizacyjnego, rozwoju technologicznego oraz zmieniających się procesów demograficznych. Pojawiają się nowe kategorie ryzyka, które mogą być przedmiotem ubezpieczenia. Wobec zmieniającego się otoczenia rynek ubezpieczeniowy dostosowuje się i proponuje nowe produkty ubezpieczeniowe. Jednocześnie zakłady ubezpieczeń z obowiązku muszą dbać o bezpieczeństwo finansowe swoich klientów, aby nie podważyć podstawowej zasady realności ochrony ubezpieczeniowej. Wszystkie te zjawiska można zaliczyć do obszarów badawczych środowiska akademickiego zajmującego się problematyką ubezpieczeniową. Ponadto nowe tendencje, które pojawiają się w systemach emerytalnych, wywołane starzeniem się społeczeństw i niewydolnością repartycyjnego systemu emerytalnego, a równocześnie pojawiającymi się kryzysami na rynkach finansowych, generują cały szereg problemów badawczych, które są również w zasięgu zainteresowań wielu środowisk akademickich. Funkcjonujący w Polsce od kilkunastu lat nowy system emerytalny budzi różne kontrowersyjne dyskusje i skłania do wstępnej oceny, a zagadnienia te wiążą się z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych, w tym również z finansowaniem ochrony zdrowia.

Jak widać, tematyka badawcza obejmująca bardzo szeroko rozumiane ubezpieczenia od strony teoretycznej, jak również praktyki ubezpieczeniowej, jest niezwykle obszerna. Wszystkie te problemy są zawarte w przygotowanej pracy.

Zbiór zawiera artykuły, zaprezentowane na IX Międzynarodowej Konferencji „Ubezpieczenia wobec wyzwań XXI wieku”, która odbyła się w maju 2015 r. w Rydzynie. Konferencja jest organizowana z inicjatywy i w wyniku współpracy Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu i Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Biorą w niej udział osoby reprezentujące wszystkie czołowe krajowe środowiska akademickie zajmujące się problematyką ubezpieczeniową oraz przedstawiciele praktyki ubezpieczeniowej. Od kilku lat przyjeżdżają również uczestnicy z zagranicy, z takich państw, jak: Rosja, Ukraina, Białoruś, Słowacja, Czechy i Niemcy. Tematyka badawcza prezentowana na obradach koncentruje się wokół następujących zagadnień:

- Funkcjonowanie rynku ubezpieczeniowego w Polsce i w świecie
- Zarządzanie ryzykiem w ubezpieczeniach
- Gospodarka finansowa ubezpieczycieli

- Zastosowanie metod ilościowych w ubezpieczeniach
  - Problematyka prawna w ubezpieczeniach
- Artykuły opublikowane w tym opracowaniu dotyczą powyższych zagadnień.

Pragniemy wszystkim Autorom serdecznie podziękować za przygotowanie interesujących artykułów poruszających wiele ważnych, aktualnych problemów i mamy nadzieję, że publikacja ta wzbogaci literaturę ubezpieczeniową i będzie inspiracją do dalszych badań.

W imieniu Autorów i własnym wyrażamy głęboką wdzięczność recenzentom: Pani Profesor Marii Balcerowicz-Szkutnik, Pani Profesor Teresie Bednarczyk, Panu Profesorowi Jackowi Lisowskiemu, Panu Profesorowi Markowi Monkiewiczowi, Panu Profesorowi Kazimierzowi Ortyńskiemu, Pani Profesor Wandzie Sułkowskiej, Panu Profesorowi Włodzimierzowi Szkutnikowi, Panu Profesorowi Tadeuszowi Szumliczowi oraz Panu Profesorowi Adamowi Śliwińskiemu – za cenne uwagi, które pozwoliły nadać publikacji lepszy kształt.

Redaktorzy naukow
Wanda Ronka-Chmielowiec
Patrycja Kowalczyk-Rólczyńska

Maria Balcerowicz-Szkutnik, Włodzimierz Szkutnik

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

e-mails: maria.balcerowicz-szkutnik@ue.katowice.pl, szkutnik@ue.katowice.pl

---

**PROBLEMY UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH
I EMERYTALNYCH W FEDERACJI ROSYJSKIEJ**
**SOCIAL & PENSION INSURANCE PROBLEMS
IN RUSSIAN FEDERATION**

DOI: 10.15611/pn.2016.415.01

Streszczenie: Artykuł zawiera analizę obecnego stanu systemu emerytalnego funkcjonującego w największym państwie Europy Środkowo-Wschodniej, a mianowicie Federacji Rosyjskiej, charakteryzującego się znacznym zróżnicowaniem terytorialnym rozpatrywanym w ujęciu wskaźników demograficznych i gospodarczych. Zaprezentowane zostaną: ogólny schemat funkcjonowania systemu ubezpieczeń społecznych i emerytalnych, historyczne spojrzenie na systemy emerytalne Rosji i krańcowo różniące się pod względem czynników demograficznych i gospodarczych regiony FR. Pozwoli to na wskazanie przypuszczalnych zmian reformy emerytalnej, która czeka Rosję w najbliższych latach.

Słowa kluczowe: system emerytalny w Rosji, wskaźniki demograficzne, reforma emerytalna w Rosji.

Summary: Article is an analysis of current state of pension system in the biggest country of central-eastern Europe – Russian Federation; Russian Federation has very diversified territory in terms of demographic and economic factors. In article there are presented: general scheme of functioning of social & pension insurance systems, historical view on those systems in Russia and very differentiated regions in Russian Federation in terms of demographic and economic factors. It will allow to indicate estimated changes of pension reform which will happen in Russian Federation in the coming years.

Keywords: pension system in Russia, demographic indicators, pension reform in Russia.

1. Wstęp

Nowoczesną gospodarkę rynkową charakteryzuje stworzenie funkcjonującego systemu ochrony socjalnej, w którym jednym z elementów jest emerytura. Jej zadaniem jest przede wszystkim zapewnienie zgodnie z zasadą sprawiedliwości społecznej godnych warunków życia w okresie po zakończeniu aktywności zawodowej. Jednym z wielu wskaźników, które mają bezpośredni wpływ na wybór systemu emerytalne-

go, są oczekiwana długość życia, zmieniająca się struktura wiekowa społeczeństwa, starzenie populacji i oczywiście rozwój gospodarczy. Każde z państw, opierając się na ogólnie przyjętych zasadach, przyjmuje własną postać systemu emerytalnego, którego podstawą są wspomniane parametry. Zatem im bardziej zróżnicowane wewnętrznie jest państwo, tym trudniej wybrać jeden wspólny model systemu emerytalnego i konieczne jest zróżnicowanie jego form w zależności od zmian wspomnianych parametrów. W grupie państw Europy Środkowo-Wschodniej najbardziej zróżnicowana pod względem rozmieszczenia terytorialnego i tym samym czynników określających wskaźniki demograficzne i gospodarcze jest Federacja Rosyjska i w jej przypadku zmienność przyjmowanych systemów emerytalnych jest najbardziej widoczna. Biorąc pod uwagę szeroki zakres terytorialny Rosji, istnieją znaczne różnice w cechach demograficznych i gospodarczych w różnych regionach, co jest dość naturalne i decyduje o wysokości emerytury. Ma to więc znaczący wpływ na stabilność rozwoju społecznego kraju. Jest to uzasadnione różnym poziomem rozwoju gospodarczego w regionach i stanem polityki gospodarczej. Ma jednocześnie wpływ na ten rozwój, może złagodzić istniejące w regionach różnice w poziomach rozwoju nie tylko gospodarczego, ale i społecznego, a tym samym wpływa na jakość życia.

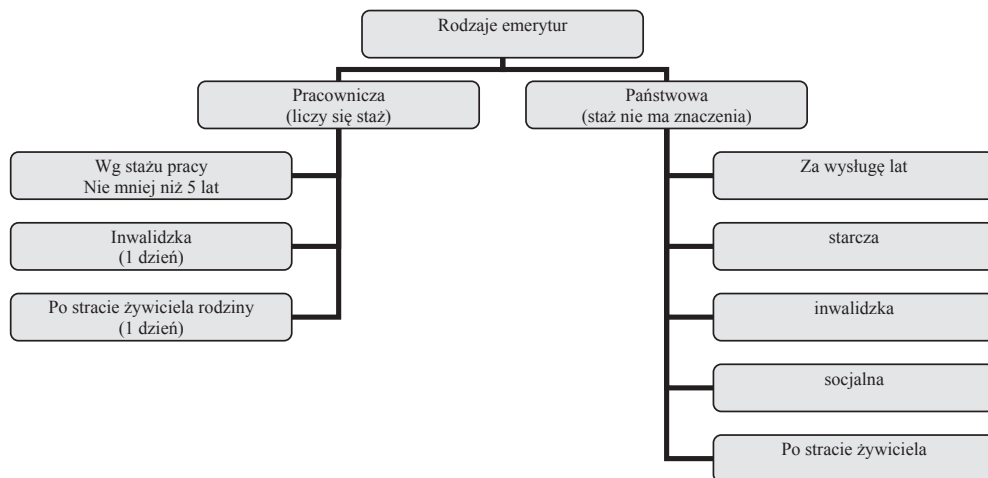
Celem artykułu jest wskazanie podstawowych różnic w podstawach formułowania zasad systemów emerytalnych widocznych w różnych podregionach (tzw. subiektach) Rosji oraz ocena obecnego stanu systemu emerytalnego. Dodatkowym celem badania jest wskazanie perspektyw rozwoju reformy emerytalnej w FR.

2. Podstawy systemu emerytalnego funkcjonującego w Federacji Rosyjskiej

Ochrona socjalna i zabezpieczenie społeczne są jednym z instrumentów polityki społecznej, która jest wykorzystywana przez państwa i społeczeństwa w celu rozwiązania problemu nierówności w dystrybucji dochodów osobistych. Ubezpieczenia społeczne opierają się na składkach ubezpieczeniowych pracodawców i pracowników, a wsparcie społeczne jest związane z zasobami pochodzącymi z systemu budżetowego, czyli głównie z podatków.

Jedną z najważniejszych form wsparcia społecznego jest renta lub emerytura, która za pomocą środków ekonomicznych, prawnych i organizacyjnych ma na celu ochronę pracownika przed materialną niepewnością mogącą wystąpić z wielu powodów, np. starości, niepełnosprawności, inwalidztwa, utraty żywiciela rodziny itp. **Emerytura** to zabezpieczenie gotówkowe otrzymywane przez obywateli z funduszu emerytalnego, ubezpieczeń i innych funduszy na koniec pracy w określonym wieku, w wyniku wystąpieniu niepełnosprawności lub w niektórych innych przypadkach. Ubezpieczenie emerytalne państwa jest częścią systemu ubezpieczeń społecznych. Uniwersalność, zaangażowanie i gwarancja – te zasady, jak pokazuje doświadczenie, są podstawą zabezpieczenia społecznego we wszystkich krajach, niezależnie od ich poziomu rozwoju gospodarczego.

W Rosji istnieją następujące rodzaje emerytur: emerytura pracownicza i emerytura państwowa, które z kolei podzielone są na kilka typów. Istniejące rodzaje emerytur w Rosji można przedstawić na poniższym schemacie (rys. 1).

Rys. 1. Rodzaje emerytur w Federacji Rosyjskiej

Źródło: opracowanie własne na podstawie [<http://www.pfrf.ru/>].

Emerytury pracownicze przyznawane są w momencie osiągnięcia określonego wieku (mężczyźni 60 lat, kobiety 55 lat) i ich wysokość zależy od liczby przepracowanych lat lub w przypadku zdarzeń losowych, takich jak inwalidztwo lub utrata żywiciela rodziny, przyznawane są natychmiast w określonej przepisami wysokości. Inny rodzaj emerytury to emerytura państwowa, czyli miesięczne rządowe płatności gotówkowe, ustalane i przyznawane zgodnie z warunkami i przepisami ustanowionymi przez ustawę federalną [Ustawa Federalna z dnia 15.12.2001].

Zgodnie z obowiązującymi przepisami emerytalnymi prawo do emerytury państwowej mają: urzędnicy państwowi, wojskowi (z wyjątkiem obywateli odbywających służbę wojskową jako żołnierze, marynarze, sierżanci) oraz astronauta i piloci lotów testowych. Emerytura państwowa przysługuje również obywatelom dotkniętym promieniowaniem lub innymi katastrofami technologicznymi spowodowanymi przez człowieka. Prawo do otrzymania państwowej emerytury mają ponadto: personel wojskowy, uczestnicy Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, obywatele nagrodzeni medalem „obywatel obłożonego Leningradu” i kosmonauci.

3. Historia ubezpieczeń emerytalnych w Rosji

Proces tworzenia systemu emerytalnego w Rosji można podzielić na kilka etapów. Pierwszy sięga starożytnej Rosji i trwa do połowy XVI w. Wówczas swoistą formą

opieki otaczano ubogich i chorych, a obowiązkami tymi obarczono duchownych. Przy tym podstawą takiego zabezpieczenia społecznego była zbierana „dziesięcina” [Eruslanova 2008]. Etap drugi to okres od połowy XVI w. do rewolucji 1917 r., gdy widoczny był wpływ państwa na kształtowanie się podstaw pomocy społecznej i tworzenie systemu emerytalnego. Kolejni władcy Rosji zaczynają doceniać swoich ulubionych podwładnych, przyznając im po ukończeniu służby państwowej świadczenia emerytalne. Jest to widoczne szczególnie u Iwana Groźnego (1551), pod koniec XVIII w. u Katarzyny II i wreszcie u Mikołaja I, który wydał dekret dotyczący emerytur i ryczałtowych wypłat dla urzędników ogólnych agencji cywilnych i ich rodzin, naukowców, pracowników szkół i innych agencji rządowych.

Etap kolejny to lata 1917-1990, gdy zgodnie z konstytucją ZSRR wszyscy obywatele mieli prawo do zabezpieczenia materialnego na starość lub w przypadku inwalidztwa, utraty żywiciela rodziny czy długotrwałej choroby. Emerytura była wówczas częścią systemu zabezpieczenia społecznego, ale nie zawierała w rzeczywistości podstawowych cech ubezpieczenia emerytalnego, na których powinna się opierać. Jediną niezaprzeczalną jej zaletą było zapewnienie wszystkim obywatelom minimalnego poziomu konsumpcji.

Wreszcie etap czwarty, obejmujący lata 1990-2002, gdy wprowadzona została pierwsza w Rosji reforma emerytalna regulująca procedurę obliczania stawki emerytalnej w oparciu o wynagrodzenia i staż pracy. Spowodowało to chaos prawny, pojawił się problem niejednorodnych zasad ustalania średnich zarobków do obliczania podstaw emerytury i przyznawania różnych dodatków i świadczeń zawodowych. Występujący jednocześnie kryzys gospodarczy, spadek produkcji i wzrost bezrobocia gwałtownie skomplikowały możliwości wypłacalności państwowych funduszy emerytalnych. Emerytura podstawowa, mająca zapewnić minimum egzystencji, nie spełniała swojej funkcji i systematycznie obniżał się jej poziom, co wymagało kolejnych podwyżek i rewaloryzacji. W roku 1995 system emerytalny FR wszedł w fazę głębokiego kryzysu, w ciągu 1995 r. zaległości w płatnościach z funduszu emerytalnego wzrosły przeszło 4-krotnie i na początku 1996 r. wynosiły ponad 41 mld rubli [Wazowska T.N. 2010] (w przeliczeniu jest to kwota wypłaty 4 emerytur wszystkich Rosjan). Do roku 2000 emerytury państwowe wypłacane były na zasadzie „solidarności między pokoleniami”, zgodnie z którą należne świadczenia płacone były z podatków.

Od początku 2000 r. sytuację w systemie emerytalnym FR charakteryzował szereg negatywnych wskaźników: nędzna emerytura ledwo zapewniająca minimum przeżycia z jednej strony, z drugiej zaś strony wygórowane podatki i składki płacone przez przedsiębiorstwa. Dlatego zdecydowano się śledzić doświadczenia europejskich krajów i wprowadzić element oszczędnościowy (kapitałowy), zgodnie z którym część składek emerytalnych OFE Federacji Rosyjskiej pobieranych od każdego pracownika nie będzie wydana na bieżące emerytury, a zostanie zainwestowana w aktywa finansowe i papiery wartościowe. W przyszłości zgromadzone środki zostaną rozdzielone do poszczególnych kont pracowniczych, a wartość indywidualnego rachunku zależeń będzie od pensji pracownika [Ustawa Federalna z dnia 17.12.2001]. Tak więc reforma miałaby bezpośrednio rozwiązać dwie bardzo ważne kwestie: z jednej

strony zaoszczędzić pewną kwotę pieniędzy na kontach obywateli, które pozwolą wypłacić godziwe emerytury, z drugiej znaleźć potrzebne środki inwestycyjne na rozwój gospodarczy kraju. Było tu także miejsce za dodatkowe dobrowolne ubezpieczenie emerytalne w różnych niepaństwowych funduszach emerytalnych i firmach ubezpieczeniowych. Przed obywatelami postawiono wybór sposobu inwestowania na przyszłość części kapitałowej emerytur pracowniczych. Obywatelom Federacji Rosyjskiej zaproponowano kilka opcji: ulokować pieniądze na funduszu emerytalnym dla konserwatywnych funduszy inwestycyjnych inwestujących w rządowe papiery wartościowe lub przenieść je do prywatnych firm i przekazać niepaństwowym funduszom emerytalnym.

Fundusz Emerytalny Federacji Rosyjskiej (RPF) jest gwarantem państwa w zakresie ubezpieczenia emerytalnego. Wytwarza i dystrybuje środki finansowe dla emerytur wypłacanych obywatelom Federacji Rosyjskiej. Od 2002 r. jednostka ta została uznana za ubezpieczyciela z tytułu ubezpieczenia emerytalnego, który zarządza obowiązkowymi składkami i redystrybuuje je. Ale oprócz RPF (*Pensionnyj Fond Rosyjskij* – Rosyjski Fundusz Emerytalny) funkcjonują również niepaństwowe fundusze emerytalne (NPF – *Niegosudarstwiennyj Pensionnyj Fond*). NPF jest to szczególna forma organizacyjna i prawna niedochodowej organizacji pomocy społecznej, której zadaniem jest działanie jako ubezpieczyciela w zakresie obowiązkowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego. Obecnie istnieje 139 NPF posiadających licencję państwową. Przeprowadzona w 2002 r. reforma doprowadziła do powstania nowych mechanizmów dystrybucji i wypłaty emerytur. W roku 2010 system emerytalny został poddany kolejnym zmianom: emerytura pracownicza miała składać się tylko z dwóch części: ubezpieczeniowej i oszczędnościowej, a wielkość kapitału bazowego (początkowego) stała się podstawową częścią emerytury. Formuła ustalania wysokości świadczenia emerytalnego obliczana jest zgodnie z regułą:

$$MF = PC / T + B,$$

gdzie: PC – obliczony początkowy kapitał emerytalny,

T – okres przewidywanych wypłat emerytur w miesiącach,

B – ustalona część bazowego ubezpieczenia emerytalnego.

Reforma systemu emerytalnego jest jednym z najważniejszych wydarzeń w sferze społecznej w ciągu ostatnich 10 lat, ale w pełni ocenić jej wynik będzie można dopiero po 2022 r., kiedy wypłatę świadczeń otrzymają pierwsi emeryci, których emerytury są tworzone zgodnie z nowymi przepisami. Jednak już dziś, po kryzysie z 2008 r., jest dość oczywiste, że obecny system emerytalny ma wiele wad.

4. Wskaźniki regionalne charakteryzujące aktualny stan systemu emerytalnego Federacji Rosyjskiej

Analizując skuteczność działania systemu emerytalnego, z reguły rozważa się wartości kilku wskaźników wpływających na jego efektywność. Zalicza się do nich

przede wszystkim czynniki demograficzne, a w szczególności oczekiwane trwanie życia oraz strukturę wieku społeczeństwa z uwzględnieniem płci. Czynniki te w powiązaniu z innymi czynnikami o charakterze finansowym, np. wysokość wynagrodzeń i tym samym poziom zgromadzonych składek emerytalnych, pozwalają na wstępne szacowanie poziomu i zakresu świadczeń emerytalnych i rentowych.

Zwłaszcza czynniki demograficzne (dalsze trwanie życia) pozwalają na określenie czasu pozostawania na emeryturze, a z ekonomicznego punktu widzenia ważny jest również stosunek liczby osób pracujących i liczby emerytów widoczny w strukturze wieku społeczeństwa. Ze względu na różny próg emerytalny i różne trwanie życia dla kobiet i mężczyzn wszelkie szacunki należy przeprowadzać, uwzględniając płeć obecnego i przyszłego emeryta.

W przypadku Federacji Rosyjskiej obejmującej szeroki obszar terytorialny, zróżnicowany pod względem geograficznym [Nikiforova 2013], demograficznym i ekonomicznym i tym samym charakteryzujący się różnymi wartościami odpowiednich wskaźników, konieczne jest dostosowanie systemu ubezpieczeń społecznych do różnych realiów życia ludności. Nie bez znaczenia jest również poziom życia ludności, wysokość kosztów utrzymania, wysokość wynagrodzeń i tym samym poziom odprowadzanych składek emerytalnych do systemu. W zaprezentowanej poniżej tabeli podane są wartości kluczowych wskaźników określających efektywność systemu emerytalnego w Federacji Rosyjskiej.

Tabela 1. Dysproporcje regionalne kluczowych wskaźników wydajności systemu emerytalnego Federacji Rosyjskiej w latach 2000-2011

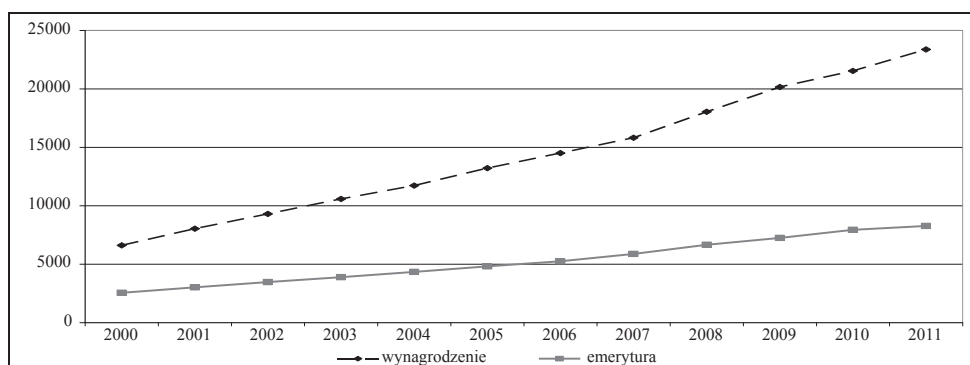
Wskaźnik		2000		2011	
Wysokość emerytury (realna)	Maksimum	Ch-MAR	4015,6	Czukockij AO	15211,1
	Minimum	Inguszetia	1552,8	Inguszetia	6280,4
Wysokość płac (realna w cenach 2011)	Maksimum	J-NAO	16995,7	J-NAO	59095,3
	Minimum	Dagestan	3137,4	Dagestan	11235,8
Wysokość minimum socjalnego	Maksimum	Czukockij AO	2133,9	Czukockij AO	15211,1
	Minimum	Czczenska Rep.	1126,4	Inguszetia	6280,4
Proporcja emerytów do pracujących	Maksimum	J-NAO	4,74	J-NAO	3,26
	Minimum	Inguszetia	1,06	Inguszetia	0,86
Liczba lat przeżytych na emeryturze M	Maksimum	Inguszetia	8,57	Moskwa	12,37
	Minimum	Iwanowska Ob.	< 4,5	Republ. Tywa	< 3,75
Liczba lat przeżytych na emeryturze K	Maksimum	Inguszetia	24,03	Moskwa	24,81
	Minimum	Pskowska Ob	14,53	Czukotka	11,35

Źródło: opracowanie własne na podstawie [<http://www.gks.ru>, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/wages/labour_costs].

Szczegółowa analiza wybranych wskaźników dla określonych regionów i autonomicznych obwodów w skali całej federacji wskazuje na bardzo duże zróżnicowanie zarówno w zakresie czynników demograficznych, jak i ekonomicznych. Pomijając fakt, że w okresie od roku 2000 do 2011 wszystkie wskaźniki wykazywały tendencję silnego wzrostu, z reguły kilkakrotnego, to pozostały wyraźnie widoczne dysproporcje w ich wartościach.

Porównując jedynie poziom emerytury w różnych regionach (przy średniej emeryturze w 2011 r. wynoszącej 8497,7 rubli), okazuje się, że jej poziom nie przekracza 77% subiektów Federacji Rosyjskiej. Są to przede wszystkim okręgi południowe i republiki kaukaskie. Natomiast maksymalna wysokość emerytury wypłacana jest w regionach Dalekiego Wschodu, Północno-Zachodnim, na Kamczatce, Czukotce i Północnym Uralu (np. Czukotka 15 211,1 rubli w 2011 r.).

Biorąc pod uwagę poziom wynagrodzeń i odprowadzanych do systemu składek, widoczna jest podobna w rozmiarach dysproporcja. Najwyższe pensje otrzymywane są w okręgach: Okręgu Autonomicznym Nieniecko-Jamalskim – 59 095 rubli, Autonomicznym Okręgu Czukotka – 53 369 rubli, Okręgu Chanty-Mansyjskim – 45 498 rubli, Moskwa – 44 898 rubli, regionie Tiumeń – 42 289 rubli. Natomiast najniższe wynagrodzenia otrzymują mieszkańcy Kraju Altajskiego – 13 822 rubli, Republiki Kałmucji – 12 559,1 rubli, Karaczajewo-Czerkieskiej Republiki – 12 446,9 rubli i Republiki Dagestanu – 11 235,8 rubli.

Rys. 2. Dynamika zmian średniego wynagrodzenia i średniej emerytury w FR w latach 2000-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie [<http://www.gks.ru>, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/wages/labour_costs].

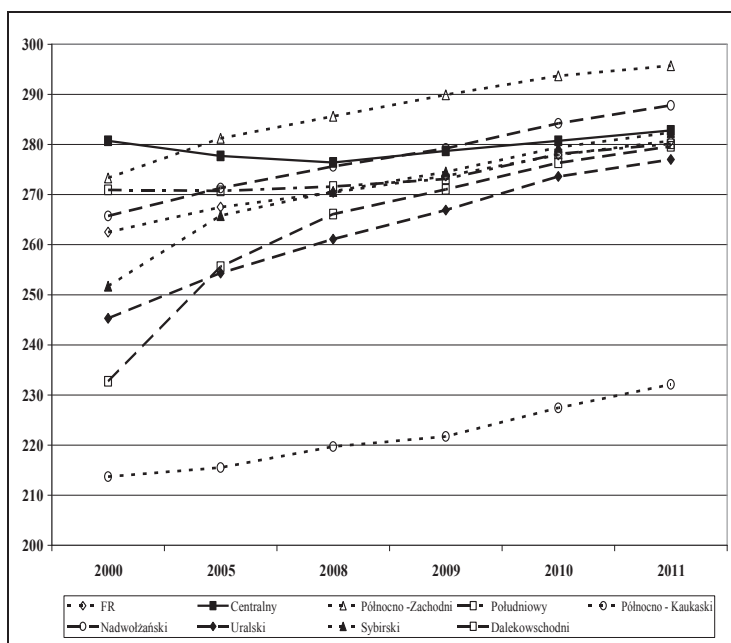
Zatem widoczny jest bezpośredni wpływ płac na poziom składki emerytalnej i emeryturę. Podobnie jest w przypadku okręgu moskiewskiego i Moskwy, gdzie poziom płac i emerytur należy do najwyższych. Należy jednocześnie podkreślić, że koszty życia i poziom życia w Moskwie i obwodzie moskiewskim są znacznie wyższe niż w innych wymienionych regionach, zatem porównywanie jedynie nominalnej

wartości świadczenia nie daje rzeczywistego obrazu sytuacji zróżnicowania w działaniu systemu emerytalnego w Rosji. W uzupełnieniu należy dodać, że przeciętne wynagrodzenie w Rosji w roku 2011 było na poziomie 23 369 rubli miesięcznie.

Warto również zauważyć, że wzrost przeciętnego wynagrodzenia w kraju znacznie wyprzedza wzrost średniej emerytury (rys. 2).

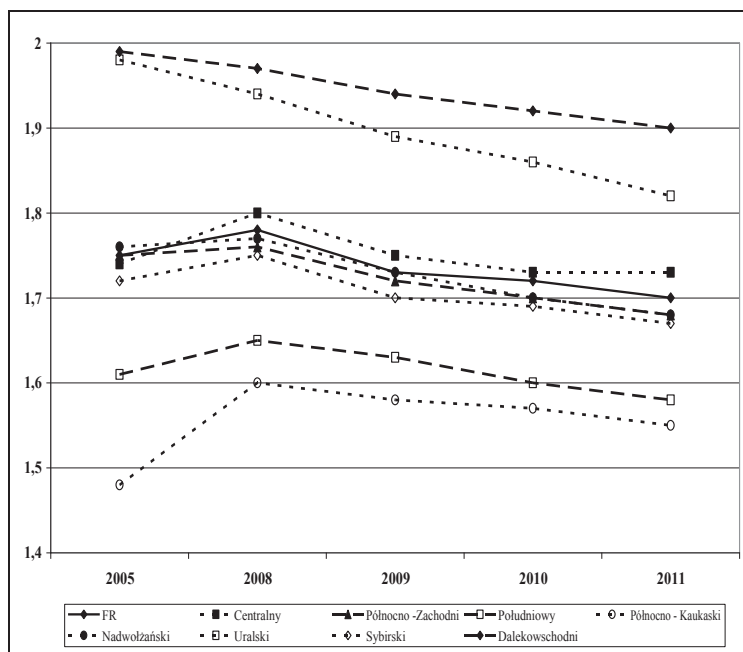
Kolejnym wskaźnikiem, który charakteryzuje obecny stan systemu emerytalnego, jest liczba emerytów i liczba osób pracujących. Są to dwa bardzo ważne elementy, które mają bezpośredni wpływ na wysokość emerytury i kondycję systemu emerytalnego jako całości. To właśnie z powodu rosnącej liczby emerytów i zmniejszającej się liczby pracowników wystąpiła potrzeba zmian w systemie emerytalnym i przejścia wzorem państw zachodnich z systemu „solidarności między pokoleniami” do nowego systemu kapitałowego. Ogółem w Rosji na początku 2012 r. było ok. 40 162 tys. emerytów. Większość z nich mieszkała w regionie Środkowej Rosji – 10 897 000, Wołgi – 8 578 000 i Syberii – 5440 000.

Zestawiając dynamikę zmian liczby emerytów przypadających na 1000 mieszkańców danego regionu (wyróżniając tylko podstawowy podział federacji na 8 regionów) i liczbę osób pracujących przypadających na 1 emeryta, otrzymujemy ciekawą, ale spodziewaną zależność (rys. 3, 4).

Rys. 3. Liczba emerytów przypadająca na 1000 osób

Źródło: opracowanie własne na podstawie [<http://www.gks.ru>].

Rys. 4. Liczba pracowników przypadająca na 1 emeryta

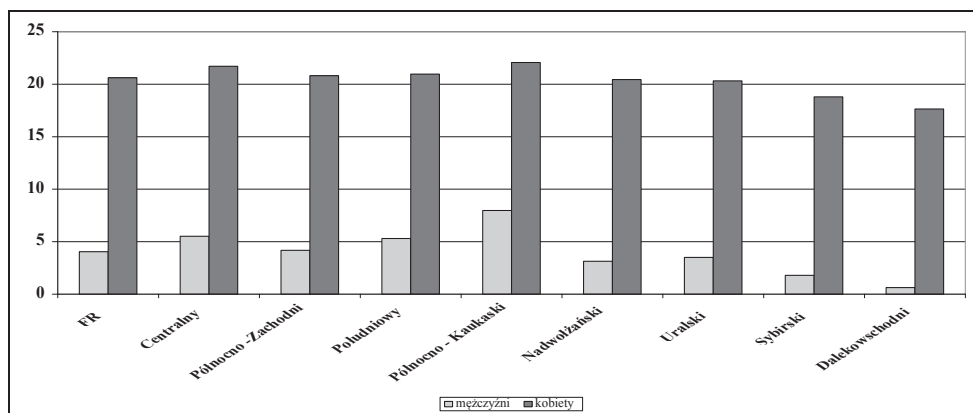
Źródło: opracowanie własne na podstawie [<http://www.gks.ru>].

Wynika z niej tendencja zmian obydwu wskaźników: jest zarówno w przypadku całej federacji, jak i w wyróżnionych regionach taka sama i dla liczby emerytów przypadających na 1000 osób zachowuje kierunek wzrostowy, a dla liczby pracowników przypadających na 1 emeryta spadkowy. Nie jest to zaskoczeniem, a jedynie potwierdzeniem tendencji wynikającej ze zmian struktury wieku społeczeństw niemal wszystkich państw świata związanych z postępującym procesem starzenia ludności i obniżeniem poziomu urodzeń, co w konsekwencji prowadzi do zaniku zastępowalności pokoleń i depopulacji.

Jak wcześniej wspomniano, wszelkie analizy z zakresu oceny wysokości świadczeń emerytalnych należy prowadzić z uwzględnieniem płci potencjalnego emeryta, bowiem jednym ze wskaźników określających kondycję systemu emerytalnego jest okres, przez jaki wypłacane powinno być świadczenie, czyli praktycznie liczba spodziewanych lat do przeżycia po zakończeniu kariery zawodowej. Jest to okres różny w przypadku kobiet i mężczyzn, a różnica sięga kilkunastu lat. Nie bez znaczenia w tym przypadku jest fakt, że zgodnie z ustawą kobiety przechodzą na emeryturę 5 lat wcześniej niż mężczyźni, czyli w wieku 55 lat. Na rysunku 5 przedstawiono liczbę spodziewanych lat przeżycia potencjalnego emeryta w każdym z wyróżnionych 8 okręgów Federacji Rosyjskiej z uwzględnieniem płci. Widoczne jest, że zróżnicowanie

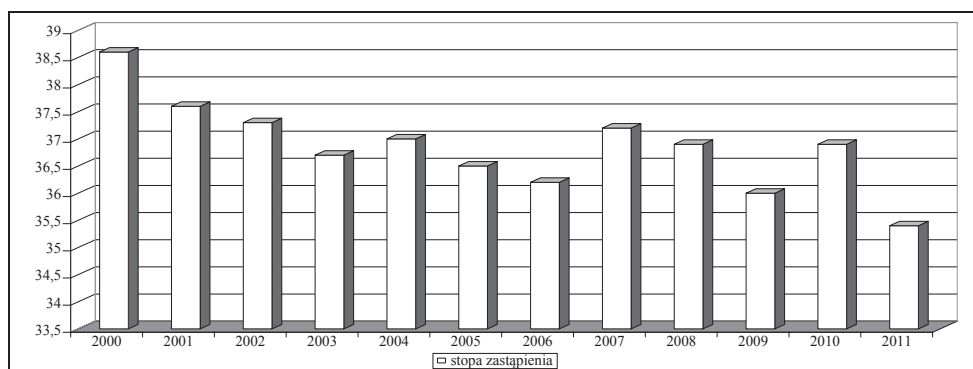

liczby lat życia na emeryturze obejmuje każdy z regionów i najkrócej żyją statystycznie po zakończeniu kariery zawodowej mężczyźni na Dalekim Wschodzie (niespełna rok, bo ok. 0,79 roku), a najdłużej kobiety mieszkające na Północnym Kaukazie. Przy czym generalnie najdłużej żyją zarówno kobiety, jak i mężczyźni regionu Centralnego i Północnego Kaukazu, a najkrócej mieszkańcy Syberii i Dalekiego Wschodu bez względu na płeć.

Rys. 5. Dalsze trwanie życia po przejściu na emeryturę w roku 2011 z uwzględnieniem podziału terytorialnego i płci emeryta

Źródło: opracowanie własne na podstawie [http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/publications/catalog/doc_1138623506156].

Rys. 6. Stopa zastąpienia przeciętnej emerytury w FR w latach 2000-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie [http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/wages/labour_costs].

Analizując system ubezpieczeń emerytalnych Federacji Rosyjskiej, nie sposób pominąć ważnego wskaźnika o znaczeniu ekonomicznym, a mianowicie wskaźnika zastąpienia, czyli miernika, który wskazuje, w jakim stopniu emerytura zastępuje zarobki uzyskiwane w okresie pracy. Międzynarodowa Organizacja Pracy zaleca płatności świadczenia na poziomie nie mniejszym niż 40% dotychczasowych zarobków. Niestety, w okresie ostatnich kilkunastu lat poziom 40% w przypadku przeciętnej emerytury nie został osiągnięty (rys. 6). Co więcej, od roku 2000 do 2011 poziom stopy zastąpienia systematycznie spadał (poza rokiem 2004, 2007 i 2010), aby w 2011 r. osiągnąć pułap 35,4%. Ogólnie jest to poziom niższy niż przyjęte średnie minimum przeżycia, jednak podobnie jak w przypadku analizowanych wcześniej wskaźników, uwzględniając zróżnicowanie terytorialne, dostrzegamy różnice w poziomie stopy zastąpienia.

Regionami, w których stopa zastąpienia przekracza proponowany przez MOP poziom 40%, są np. regiony o bardzo niskich dochodach, gdzie świadczenie emerytalne może w zupełności zastąpić wynagrodzenie za pracę. Należy do nich Północny Kaukaz, Federalny Distrikt Karaczajo-Czerkieski, Dagestan, Północna Osetia, Kałmucja i Kraj Ałtajski. Natomiast w regionach wysoko uprzemysłowionych, o wysokim poziomie zarobków, stopa zastąpienia jest niska i nie przekracza 30%. Najniższy poziom w 2011 r. był w Moskwie i wynosił 26,1%.

5. Zakończenie

Zaprezentowane powyżej rozważania dotyczące systemu emerytalnego funkcjonującego w Federacji Rosyjskiej w aspekcie zróżnicowania terytorialnego stanowią element szczegółowych analiz i szeroko prowadzonych dyskusji w gronie ekonomistów, analityków gospodarczych i polityków. Analizy poziomu wynagrodzeń, wysokości świadczeń emerytalnych i ich stopy zastąpienia w ujęciu regionalnym mogą stanowić wskazówkę dla twórców nowego systemu emerytalnego i ujawnić potrzebę większego zróżnicowania wysokości proponowanych świadczeń emerytalnych i rentowych. Nie bez znaczenia są trendy demograficzne potwierdzające prawidłowości widoczne już wcześniej w państwach zachodnich i wymuszające zmiany systemów emerytalnych. Są to postępujący proces starzenia ludności i obniżający się systematycznie poziom urodzeń. Te dwa procesy w zdecydowanym stopniu wpływają na destabilizację systemów finansowych państwa i tym samym systemu zabezpieczeń i ubezpieczeń społecznych. Zapewne jednym z elementów wpływających pozytywnie na poprawę stanu systemu emerytalnego będzie przesunięcie progu emerytalnego do wieku powyżej 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn. Są to decyzje niepopularne i wymagające szerokich dyskusji społecznych, ale wydają się nieuniknione i dające możliwość osiągnięcia większej porównywalności poziomu życia ludności Federacji Rosyjskiej i innych państw europejskich.

Literatura

- Eruslanova R.I., Emelanova F.N. Kondrateva R.A. 2008 оуг. Ерусланова Р.И., Емельянова Ф.Н., Кондратьева Р.А., 2008, *Пенсионное обеспечение в России*, Москва, Дашков и К, 320с.
- Nikiforova O.N. 2013, оуг. Никифорова О.Н., 2013, *Пенсионное обеспечение в системе социальной защиты населения: Монография М.*, ИНФРА-М, 124 с. (Научная мысль).
- Tuczkoва E.S. 2006, оуг. Тучкова Е.С., 2006, *Формирование российской системы пенсионного обеспечения, её современное состояние и перспективы развития*, Страховое ревю, по. 3.
- Ustawa Federalna z dnia 15.12.2001 № 166-ФЗ «О государственном пенсионном обеспечении в Российской Федерации *O emeryturach i rentach państwowych w Federacji Rosyjskiej*.
- Ustawa federalna z 17.12.2001 № 173-ФЗ «О трудовых пенсиях в Российской Федерации»; *O emeryturach pracowniczych w Rosyjskiej Federacji*.
- Wazowska T.N. 2010, оуг. Вязовская Т.Н., 2010, *Исторический опыт разработки и реализации государственной пенсионной политики: автореф. дис. док.истор.наук* [Текст], МПГУ, Москва, МПГУ, С. 24.
- <http://www.gks.ru> (15.03.2015).
- http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/wages/labour_costs (15.03.2015).
- http://www.pfrf.ru/job_pensia/, Пенсионный Фонд Российской Федерации.
- http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/publications/catalog/doc_1138623506156 (20.03.2015).